

Ilmari Kiannon »Punainen viiva» koulu lukemisena.

Ilmari Kianto, kansankuvauksemme nykyinen patriarkka, on omalta osaltaan jatkanut Kiven ja Päivärinnan aukomilla urilla ja luonut Punaisessa viivassaan kirjallisuutemme klassillisimpiin kuuluvan teoksen, johon tutustuminen on varmaan mieleinen tehtävä koulunuorisolle nyt ja vastaisuudessa.

Teos kuvaa erästä tärkeää kulttuurihistoriallista vaihetta maassamme. Sen »aatteellisena runkona» oleva sosialismin läpimurto Suomen sydänmailla kiinnostaa varmasti yhteiskunnallisesti usein hyvinkin valveutunutta nykyajan nuorisoa. Tämän vuosisadan uudet aatteet löytävät otollisen maaperän köyhyyden kanssa kamppailevan maaseudun väestön keskuudesta. Psykologisesti hyvin vaistoten kirjailija kuvaa poliittisen agitaation olemusta, niitä taistelukeinoja, jotka parhaiten tehoavat joukkoihin. Suomen yksinkertainen kansa haparoi teoksessa siihenastisten auktoriteettien mielipiteistä välittämättä kohti valoisampaa tulevaisuutta. Sama aihe, jota kymmenen vuotta myöhemmin edustaa Sillanpään Juha Toivola. Aluksi tuo sielullisen suuntautumisen muutos on hidasta. Kansanmie ei usko helposti mihinkään uuteen, kuuntelee ja epäilee, mutta joutuu kuitenkin haaveensa uhriksi: olot eivät muutukaan käden käänteessä, elämäntodellisuus murtaa kuvitelmat, korpi voittaa loppujen lopuksi. Kirjailija antaa XIII luvussa koko Suomen kansan perusolemuksesta erittäin hyvän kuvan: sitä hallitsee synnynnäinen hitaus kaikkeen uuteen, olkoon se minkäväristä tahansa.

Tyyliltään Punainen viiva edustaa tyypillistä vuosisadan alun realismia. Perintönä 80-luvulta on kirkonvastainen tendenssi. Kiannolla on lisäksi omat henkilökohtaiset syynsä tähän julistukseen. Pappilakodista lähteneenä hän on ehkä enemmän kuin monet muut selvillä niistä epäkohdista, jotka painavat silloista kirkkoa. Sitä paitsi hän oli tutustunut maailmankirjallisuuden merkkiteoksiin, joissa vallitsee kaarvoihinkangistunutta tekohurskautta arvosteleva henki, ja on osoittautunut käytännössä vanhoista muodoista piittaamattomaksi yksilönvapauden puolustajaksi: olihan hän ensimmäinen siviiliavioliittoon vihitty meillä – tosin vihkiminen oli tapahtunut Ruotsissa. Hän syyttää kirkkoa sosiaalisen mielen puutteesta ja tarkoituksellisesti vetää jyrkän rajan hyvinvoivan kirkonpaimenen ja nälkääman tavallisen asukkaan välille. Vaikka kirjailijan vanhemmat jäävätkin yleensä arvostelun ulkopuolelle Kiannon teoksissa, hän on sitä enemmän löytänyt sanansijaa monien tunteidensa pappien julistuksen ja elämän välisistä ristiriidoista (vrt. »Pyhä viha»). Suorastaan riipaisevaksi muodostuu Punaisen viivan XIII luvussa oleva kohta, jossa Topi on ilmoittamassa lastensa kuolemasta papinkansliassa. Vaalikokouksessa esiintyvä nuori pastori edustaa lähinnä kirjailijan omaa käytännöllisen kristityn ihannetta.

Toinen realismin valtavuosikymmeneltä peräisin oleva tendenssi suuntautuu virkamiehistöä vastaan yleensä. Kiannon henkilökohtainen asenne »vorsmestareita» ja muita valtiovallan edustajia kohtaan näyttelee tässäkin huomattavaa osaa, mutta paljon siinä on varmaan mukana kansan yleisiä mielialojakin. Kirjailijan maansaantisuunnitelmat olivat

ajautuneet karille juuri samaisten »metsäherrojen» edustaman kannan vuoksi (»Metsäherran herjaaja»), ja virkansakin hän oli jättänyt Kajaa-nissa sovinnaisen ympäristön ja omille aatteilleen uskottoman päämie-hensä vuoksi. Näitten tapahtumien herättämät tunnelmat kuvastuvat vielä Punaisessa viivassa, vaikkakin objektiivisempina kuin aikaisemmin.

Naturalistisena kuvauksena teos on lajinsa parhaita. Tarkastelta-koonpa vain III luvun arkipäivän kuvausta sekä lasten sairastamista ja kuolemaa käsittelevää viimeistä edellistä lukua. Mökki russakkoineen ja ränsistynyt ympäristö muodostavat naturalistisen kirjailijan mieli-miljööön, jota erittäin vaikuttavalla tavalla symbolisoi V luvun lopussa oleva pirtinikkunan kuvaus. Puolittain murteellinen ja lyhyt kes-kustelukieli antaa esitykselle eloa. Tämä tulee erikoisesti esille vie-raantulon kuvauksessa VI luvussa sekä korpiloukkolaisten saunassa-käynti-kohtauksessa ja keskustelussa Simana Arhippaisen kanssa.

Aina Runebergista alkaen Juhani Ahon Panuun ja Juhaan saakka Karjala oli edustanut romanttista, ääriviivoiltaan epämääräistä kauko-maata kirjallisuudessamme, mutta Ilmari Kianto on ensimmäinen, joka tuo sen elävänä todellisuutena teoksiinsa. Ja kenelläpä olisi ollutkaan siihen paremmat edellytykset kuin Punaisen viivan tekijällä: hänhän oli henkilökohtaisesti tutustunut Vienan oloihin. Siksi on hyvin ymmär-rettävää, että tämäkin teos saa oman värinsä niistä elämyksistä, vaikka Vienan osuus tällä kerralla jääkin vähäiseksi eräihin muihin teoksiin verrattuna. Kirjassa esiintyvä symboliikka: karhu vääjäämättömän kohtalon edustajana, enteelliset unet ja runsas kielikuvien käyttö — russakoitten keskustelu — viittaavat taas paremmin uusromanttiseen kirjailijaan kuin ankaran asialliseen realistiin. Ja juuri romantikkoahan kirjailijassa onkin paljon kaikesta huolimatta, esim. isänmaallis-runeberg-läisessä hengessä kirjoitetut runot ja Vienan rahvaan luonnonraikkau-den ihailu. Monet tunnelmalliset kohdat keventävät niinikään tyyliä, varsinkin maisemien ja luonnon kuvailijana kirjailija on osoittautunut mestariksi. Ja kun huumorilla on merkittävä osuus teoksen yleistunnel-man muovautumisessa, kokonaisvaikutelmasta syntyy ehyt ja vapaut-tava.

Teoksen henkilöt ovat enemmän tyyppejä kuin yksilöitä. Topi ja Riika kohoavat koko Kainuun korpikansan edustajiksi, mutta eivät kuitenkaan jää vaille omia erikoispiirteitäkään.

Riika on ulkomuodoltaan tavallinen suomalainen mökinakka. Käy-ristynyt leuka ja laihakot poskipäät kertovat kovasta elämäntaiste-lusta, sillä ikää ei vielä ollut kuin alun neljäntäkymmentä. Erämaa oli painanut leimansa »sitkaimmassa» iässään olevaan asujaimeensa. Vaa-tetus oli keho: rikkinäiset pieksut ja paljaat polvet vilahtelivat jo aikoja sitten loppuun kuluneen hamerääsyn alta.

Elämän kovuus selittää myös Riikan silmäänpistävimät luonteen-piirteet. Hän on teräväkielinen, minkä Topi saa usein liiankin hyvin tuntea. Ainainen puute on tehnyt hänestä aloitekyvyttömän ja epäsiistin. Hän ei viitsi aina edes eläimistä huolehtia: kärsikööt, kun ihmistenkin pitää. Likainen mökki russakkoineen ja ruokkoamattomat lapset puhu-vat myös omaa kieltään. Mutta Riikassa on kuitenkin aimo annos yl-

peyttä. Hän ei kehtaa kerjätä itselleen vaatteita, ei halua jauhoja ostettavan velaksi. Ja kun hän kirkolta palattuaan selostaa Topille ja kettuvaaralaisille kuulemaansa ja istuu »leviästi» honkaisella penkillä, hänen itsetietoisuutensa on korkeimmillaan. Samaan viittaa myös hänen käyttäytymisensä äänestyspaikalla, missä hän esiintyy kuin »voittaja», sekä halu piirtää »Eskon puumerkkinsä» äänestyslippuun. Eräät tapahutumat antavat taas näytteen Riikan neuvokkuudesta, jos tarve vaatii. Hän lypsää lehmänsä päre hampaissa, ansaitsee rahaa myymällä maitoa vienalaisille ohikulkijoille ja kehräämällä ruustinnalle villoja (vrt. Ahon Rautatien Liisan suhteita pappilaan). Erikoisen selvänä voidaan panna merkille Riikan taipumus herraskaisuuden ihailuun. Se ilmenee lapsille nimiä annettaessa sekä toivomuksena, että Topi ääntäisi »viinimmästi» hänen nimensä. Sama halu panee kuvittelemaan suuria Birger-pojan tulevaisuudesta »hosmestarina». Vaikka Topissa onkin paljon moittimisen syytä, se ei estä Riikaa ihailemasta miestänsuuresti. Tämä tulee esille mm. silloin, kun Topi kirkolle lähtiessään näyttää Riikalle pyydystämänsä linnut, joilla oli jauhoja vaihdettava. Riikan suhde uskontoon on aito. Epäilyn häiveet karkotetaan suorastaan riipaisevalla tavalla turvautumalla Vanhan virsikirjan sanoihin; ja kun teoksen loppupuolella sairaus ja kuolema vierailevat talossa, Riika pitää syntinä kaikkia elämänparannuspyrkimyksiään ja onnettomuuksia niiden palkkana. Vain yksi intohimo Riikalla on: kahvi, ja sen vaikutuksen kuvaus kuuluu teoksen parhaimpiin.

Topi Topinpoika Romppanen harvahkoine »kulkkupartoineen» ja vavahtelevine käsikalvosineen puuhailee risaisena pieksunlötöt jalassa Korpiloukon tienoilla. Eräissä asioissa hän on vaimoan järkevempi, esim. nimenantopuhissa, mutta monessa suhteessa hän saa tunnustaa Riikan etevämmäkseen, kuten »Vaalioppaan» tutkimuskohtauksesta selviää. Opillinen painolasti ei näy muutenkaan Topia paljon haittaavan, sillä »yksi ainoa pyhä parsi» oli rippikoulusta, ainoasta opinahjosta, jäänyt hänen mieleensä. Hän on saamaton: vasta kun on pakko, hän ryhtyy miettimään ruoanhankkimiskeinoja, eikä hän viitsi hankkia edes kunnollisia polttopuita mökkiin, vaikka niiden puutteesta ei voinut ainakaan yhteiskuntaa moittia. Puhtaudesta Topi ei myös paljon välitä. Hän vain vuolee entistä ruoanjätettä kupista uutta syötävää siihen ammentaaakseen ja likainen paita kelpaa varsin hyvin saunan jälkeen päälle pantavaksi — tosin vaihtamisen mahdollisuuttakaan ei ollut. Mutta kaikessa aloittekyvyttömyydessäänkin Topi on hyväntahtoinen. Hän auttaa Riikaa vellingeissä ja saunanlämmityksessä, tosin usein viivytelyn jälkeen, ja esiintyy kovin huolehtivana kirkolle lähtiessään käskien varomaan tulta ja pitämään lapsista huolta. Myös voi ajatella Topin ylemmydentunnossaan, perheenpää kun oli, jakavan neuvojaan, sillä tähän luonteenpiirteeseen viittaavat ne ohjeet, joita Riika saa vaalipaikalle mentäessä sekä sanomalehden luvun aikana annetut välihuomautukset. Yksinäisenä hetkinään, erikoisesti yön hiljaisina tunteina, Topi pohtii maailmanmenoa ja tulee siihen tulokseen, että »akaton mies — kuin hännätön susi»; elämä olisi jokseenkin tyydyttävää, jos hiukankin toimeentulo paranisi.

Kettuvaaran Kaisa esiintyy teoksessa opposition edustajana. Hän on vankkumaton uskossaan ja kauhistuu kaikkea sitä uutta rienaa, joka on vallannut koko saloseudun väestön. Hän hakee vahvistusta sielulleen Vanhasta virsikirjasta ja esittää suoraan omat mielipiteensä, esim. lähettäessään Riikan mukana terveisiä kirkonkylään tai esittäessään vastalauseensa loppiaisenviettotapaa kohtaan. Eikä Kaisan kanta suinkaan jää jättämättä jälkeä ympäristöön. Se näyttelee huomattavaa osaa Riikan mielipiteenmuodostuksessa teoksen lopussa. Yksi heikkous Kaisallakin on : piippu. Sen avulla hän selviytyy niistä järkytyksistä, joita toiset hänelle aiheuttavat. Tupakanhimon kuvaus on verrattavissa Riikan kahvinkeittopuhailuihin humoristisessa tarkkanäköisyydessään.

Hyvin herkullisen tyyppin kirjailija on luonut agitaattori Puntarpäästä. Hiuspiikit taivasta kohti töröttäen, punainen rusetti leuan alla hän vihertävissä silmissään innostuksen tuli »saarnaa uutta evankeliumia». Käyttäen hyväkseen propagandistisesti perin helppoja, mutta yksinkertaiseen kansaan vaikuttavia keinoja hän saa kuulijakuntansa innostumaan. »Kohalleen sattuu» on Riikan ja varmasti useimpien muidenkin kuulijoiden arvostelu puheesta, jota täydentää täysin rinnoin laulettu internationaali. Sen vaikutuksen kuvauksesta kirjailija on tehnyt pienen mestariteoksen sinänsä.

Lisäksi teoksessa esiintyy joukko sivuhenkilöitä, mutta heidän kuvansa jäävät ääri viivoiltaan edellisiä epämääräisemmiksi.

Rakenteeltaan Punainen viiva muistuttaa suuresti Ahon Rautatietä. Vanhan ja uuden vastakohtaisuus on molemmissa esitetty, vieläpä noudatettu ulkonaisesti melkein samaa »kaavaakin» kirkollakäynteineen, ensin erikseen, sitten yhdessä. Karhu-aiheella on oma erikoistehtävänsä kirjan kokonaisuuden kannalta: se edustaa ihmisestä riippumatonta kohtaloa, joka puuttuu asioiden kulkuun haluamanaan aikana.

Keskustelu teoksesta voidaan suorittaa kotilukemiseen pohjautuen, niin että tunnissa käydään läpi 1 — 3 lukua, mutta erittäin sopiva on myös antaa koko kirja kotona luettavaksi. Tällöin voi luokan jakaa ryhmiin, joiden kunkin tehtäväksi jää kiinnittää erikoista huomiota johonkin edelläesitettyyn teoksen puoleen. Yhteisessä loppukeskustelussa sitten kootaan lukijoiden havainnot ja opettajan täydentämänä luodaan kokonaiskuva teoksesta.

MARTTI SARASTE